

הרב מיכאל בלייכר הגעלת מכונה לשטיפת כלים לפסח

ראשי פרקים

- א. הצגת הבעיה – שיירי חמץ במכונה
ב. בטול החמץ מתורת אוכל
ג. חזרת טעמו של החמץ לתורת אוכל
ד. היתר מצד נ"ט בר נ"ט
- ה. קושיא מהדחת כלי בשר בחלב
ו. בשר וחלב שבטלן מתורת אוכל
ז. הגעלת כלי בלוע מכב"ח בחומר פוגם

חזינן מכל הני דאוכל שיחדו לתשמיש שאינו של אוכל, ועשה בו מעשה, בטלו מתורת אוכל הן לענין שאינו עובר עליו בחמץ בכל יראה והן לענין טומאת אוכלין. (ולענין אסור אכילתו יבואר לקמן בפרק ג').

והנה בחזו"א א"ח סימן קי"ח ס"ק (ג) נתבאר שלא רק יחוד לתשמיש מהני לבטולי מתורת אוכל אלא גם אם הטיל חמץ לבית הכסא הוי בטול מתורת אוכל. וז"ל החזו"א שם בד"ה "כ' במ"ב": "כתב במשנה ברורה בשם האחרונים ז"ל דהטלה לבית הכסא חשוב בעור. ואין דין זה אלא לפני זמן אסורו. אבל אחר שש דחייב לבער מן העולם לא סגי בזה. דנהי כחשוב כיחדו לשיבה וטח פניו בטיט ובטל מתורת אוכל מ"מ לא חשוב אבוד מן העולם וכו"ל¹.

ויש להוסיף שדוקא בכהאי גוונא, שבטלו בפרוש מתורת אוכל ע"י שהטילו לבית הכסא, פקע ממנו תורת אוכל, אבל סתם אוכל שנפשו של אדם קצה בו מחמת טנופו אינו בטל ממילא מתורת אוכל. שהרי במי רגליים של חמור מיבעיא לן בגמ' בכורות דף ז' ע"א אי אסורים בשתיה והרי בודאי נפשו של אדם קצה בהם.

וכתב על זה החזו"א ביו"ד סימן י"ב ס"ק (ו') ד"ה והא וז"ל: "והא דלא חשבינן מי רגלים נפסל מאכילת אדם אע"פ שנפשו של אדם קצה בהם, דלא מיקרי נפסל מאכילת אדם אלא אם טעמו זרא לבני אדם, אבל אם טעמו נאכל אפילו ע"י הדחק לא מיקרי נפסל

א. הצגת הבעיה – שיירי חמץ במכונה
במכונות הגדולות לשטיפת כלים כגון אלו המצויים במלונות ובמוסדות צבור גדולים, קשה מאד לערוך ניקוי יסודי בכל החורים והסדקים קודם ההגעלה. משקעים של שיירי החמץ מצויים כמערכת הצנורות והמשאבות במקומות שלא ניתן להגיע אליהם ללא פרוק כללי וכמובן גם לא ניתן ללבנם באש.

יתכן אולי לפגום את השיירים ע"י הפעלת המערכת בתערובת כמות גדולה של חומר חריף אך אין בטחון שכל השיירים יפגמו.

ב. בטול החמץ מתורת אוכל
ונלע"ד שיש מקום לדון בהיתר מצד אחר. דהנה בגמ' פסחים דף מ"ה ע"ב יש מחלוקת תנאים בכופת שאור שיחדה לשיבה אי בטלה ונפסק להלכה שאם טח פניה בטיט בטלה. עיין שו"ע א"ח תמ"ב סעיף ט'.

ועיין שם פסחים בתוס' ד"ה כופת שכתבו אע"פ שראויה לאכילה כיון שאין מקיימין אותה לאכילה בטלה כמו לענין טומאה דאמרינן בהעור והרוטב חולין דף קכ"ט ע"א דבטלה אע"פ שראוי לאכילה וכו'.

ועי"ש בגמ' עוד ציור של בטול מתורת חמץ גבי עריכת העבדנין שאם נתן לתוכה עורות אפילו שעה אחת שוב אינו חייב לבער ועי"ש ברש"י ד"ה רב נתן שכתב וז"ל: "אבל נתן לתוכה עורות בקמח בטלה מתורת חמץ" עכ"ל.

אע"ג דנפשו של אדם קץ מפני שבא ממקום מאוס. ומ"מ צריך לחלק בין זה לאוזן חמור שטלאה לקופתו חולין קכ"ב ע"ב (דהיינו שבטלה ע"י כך מתורת אכל). וי"ל דיחדו שאני אבל סתמא אף שאינו עומד לשתייה לא בטל עכ"ל.

והנה ניחזי אנן במכונה לשטיפת כלים, הרי שיירי האכל נשטפים מיד לתוך הביוב ודמי להטלה לבית הכסא ואף שחלק מן השיירים שוקע בדרך בחורים בסדקים הרי הוא בודאי מאוס לאכילה, ואם כן יש כאן אוכל שנפשו של אדם קצה בו גם נעשה בו מעשה המבטלו מתורת אוכל ואינו כסתם אוכל שנפשו של אדם קצה בו שעדין לא פקע ממנו תורת אוכל וכמ"ש לעיל בשם החזו"א יו"ד.

(ולכאורה היה אפשר להחיר בפשיטות מצד שמשקעים אלו נפסלו מאכילה אבל אין הדבר כך, וכן העיד לי אברך שעסק בהגעלות מכונה כזו שהמשקעים דומים למין עיסה רכה מאוסה וטעמם תפל אך לא פגום – הוא טעם מהם כדי לבדוק!)

ואין לשאול אם כן מדוע בעינן בכלים ניקוי יסודי קודם הגעלתם שמא נשאר משהו בעין, הרי כבר בטל מתורת אוכל, דכמה תשובות בדבר.

- (א) לא נעשה בהם מעשה בטול דומיא דהטלה לבית הכסא או לביוב.
- (ב) מי יימר שמאוסים לאדם.
- (ג) נהי שננקוט שפקע מהם תורת אוכל אבל טעמם הנבלע בתבשיל חוזר לאסורו כפי שיבואר לקמן. פרק ג' (ובכל זאת במכונה לשטיפת כלים יש היתר עיין בפרק ד')

ג. חזרת טעמו של החמץ לתורת אוכל אך לכאורה יש לשדות נרגא בכל זה שהרי כופת שאור שיחדה לשיבה אינו חייב לבער אבל עדיין אסורה באכילה כן כתב בטור סימן תמ"ב ועיין בחזו"א או"ח סימן קט"ז ס"ק ה' ד"ה ואמנם שמסתפק אי אסור אכילתו מדאורייתא היות וע"י אכילתו שב לתורת²

אוכל, או שמא אין כאן אסור דאורייתא, וז"ל "כיון שאין חמץ אלא מה' מיני דגן וכיון שנתבטל עשה אחת מדין אוכל הוי כנוצר אוכל מעצמו ולא חשוב כמין דגן ואין אסור אכילתו אלא מדרבנן וכו' עיי"ש היטב.³

על כל פנים מדרבנן בודאי אסור באכילה וא"כ נפל בבירא כל ההיתר דידן.

ולכאורה יש לחלק דלא שייך ששב לתורת אוכל אלא דוקא באכל את אמשן אבל כאן שממשן של השיירים נשאר עדיין בטל מתורת אוכל, אלא שטעמן של השיירים נבלע דרך המים החמים בכלים הנשטפים בפסח ומשם לתבשיל, בזה לא אסרינן, דכל שממשו מותר גם טעמו מותר [עיין חזו"א או"ח קט"ז ס"ק (ב) שכתב סברא כעין זו לגבי עור קיבה שייבשו ונתנו בתוך חלב לעשות גבינה עיי"ש היטב]. ועוד דלא שייך דאחשביה על מה שנתערב מאליו בתבשיל והרי אין כוונתו באכילת התבשיל על טעם החמץ המעורב בו. [וכעין סברא זו כתב בחזו"א או"ח קט"ז (ח) גבי טבלאות של רפואה.]

אך מצאתי שחלוק זה נסתר להדיא מדברי תרומת הדשן בפסקי מהרא"י סוף סימן קמ"ט גבי חבית יין שנתן עיסה בשוליה לדבק הנסרים, שהיין אסור באכילה בפסח משום שקבל טעמו מהעיסה אך אין חיוב לבער את העיסה, וכתב שם בטעם הדבר וז"ל: ועוד י"ל דהתם איירי בטח בטיט (ולכן אין חייב לבער) ואפילו הכי אסור בנתינת טעם ביין מה שתחת הטיט" עכ"ל. (יש שם תירוץ נוסף דמיירי שאין בעיסה כזית ולכן פטור מלבער) מוכח מדבריו שאף שאין חייב לבער את העיסה משום שבטלה מתורת אוכל כמו כופת שאור שיחדה לשיבה וטח בטיט, בכל זאת, הטעם של העיסה שנבלע ביין אוסר אותו, וע"כ משום שחזר לתורת אוכל.

ועדיין יש לחקור מאיזה רגע חוזר טעם העיסה לתורת אוכל האם מרגע שנתערב ביין או מרגע שהאדם שותה את היין. ונראה כצד השני שהרי כיוון שנתבטלה העיסה מתורת אוכל ע"י מעשה ויחוד שוב אינה חוזרת

לתורת אוכל ממילא, אלא ע"י מעשה אכילה בפועל. ובוה נראה לי ליישב קושיית המג"א באו"ח סימן תמ"ז ס"ק ל' דהקשה על דין זה של חבית אמאי מותר להשהות בפסח את היין כדמשמע במרדכי, הרי היין בולע בפסח מטעם העיסה? עיי"ש שנדחק ליישב.

ולדברינו ניחא, דאמנם היין אסור בשתייה אבל כל עוד שלא שתה את היין לא חזר הטעם הבלוע לתורת אוכל ולכן מותר להשהותו, (וגם אי מיירי בלא טח בטיט אלא בעיסה פחותה מכזית ועשויה לחזק הוי לכאורה גם כן משום שבטל אגב הכלי ובטל מתורת אוכל עיין בחזו"א או"ח קט"ז ס"ק י"ג ד"ה ובירושלמי שם). העולה מכל הנ"ל, דהטעם היוצא מחמץ שנתבטל מתורת אוכל, אינו חוזר לאסורו אלא בשעת האכילה ממש.

ד. היתר מצד נ"ט בר נ"ט

ועל פי הדברים האלו יש מקום למצוא היתר בנידון המכונה לשטיפת כלים מצד נ"ט בר נ"ט דהיתרא ואפילו בפסח עצמו!

שהרי יש כאן טעם אחד של השיירים במים ומשם לכלים הנשטפים, וטעם שני של הכלים בתבשיל ועדיין הוא היתר עד רגע האכילה שאז הוא חוזר לתורת אוכל, א"כ הוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

אמנם יש כאן חדוש דמיקרי "היתירא" שהרי למעשה אסור התבשיל מיד באכילה אבל לקושטא דמילתא אין האיסור חל אלא ברגע האכילה ממש ולכן מיקרי "היתירא" וצ"ב.

ה. קושיא מהדחת כלי בשר וחלב
אך קשיא לי על היסוד שבנינו עליו, ששטיפת שיירי האכל לביוב הוי כהטלה לבית הכסא ובטול מתורת אוכל.

דאם כן אמאי שקלו וטרו ראשונים ואחרונים בענין הדחת כלי בשר וחלב יחד אי נאסרו או לא הרי יש כאן בטול מתורת אוכל ושוב ליכא אסור בשר בחלב.

ונראה לומר שהדחת כלים בזמנם היתה

נעשית בגיגית או בכלי גדול שבו היו שורים את הכלים ואח"כ שופכים את מי ההדחה (כן משמע ממה שדנו על הדחה יחד בכלי ראשון) ולפי זה לא היו שוטפים את שיירי האוכל ישירות לביוב כמו שאנו עושים היום ולכן לא דמיא להטלה לבית הכסא. (ואפילו נימא שהדחת כלים גם בזמננו לא חשיב כהטלה לבית הכסא, מיהו מסתבר שאם גם ערב חומר חריף במי המערכת כדי לפגום את השיירים חשיב בטול מתורת אוכל ואפילו אותם שיירים שלא נפגמו גם כן פקע אסורם.)

ו. בשר וחלב שבטלן מתורת אוכל

ומתחילה סבור הייתי ליישב קושיא זו, דבשר וחלב שאני משאר איסורים, שהרי כתב הרמב"ם בפ"ד ממאכלות אסורים ה"י י"א וי"ב דבב"ח אפילו ערב בו לענה ורוש חייב, דחייב עליהם שלא כדרך הנאתם היות ולא נאמר בו "אכילה".

ועיין בפתיחה של הפמ"ג להל' בב"ח בסוף, בד"ה "ודע" שכתב "אבל אם בתחילה בישל ע"י דברים הפגומים כגון שערב בתחילת הבישול דברים המרים או בשר שהסריח וכו' ובשל עם חלב אין אסור מהתורה דדרך בשול אסרה התורה וכו' עיי"ש.

ולפ"ז י"ל שבשר או חלב שבטלן מתורת אוכל ונתבשלו יחד בדרך בשול היינו בטעם משובח-יאסרו, שהרי אין צורך בבשר בחלב "בתורת אוכל" אלא "בדרך בשול" ולכן בכלי בשר וחלב שהודחו יחד אין להתיר מצד שבטלו מתורת אוכל (אמנם למש"כ בחזו"ד באורים יו"ד ק"ג ס"ק א) שגם בב"ח שנפסד ונסרח פקע אסורו אין התחלה לסברא זו אבל בפמ"ג הנ"ל לא משמע כן.)

אך סברא מחודשת זו לא נזכרת כלל בפוסקים ואדרבא מדברי האחרונים ביו"ד סימן פ"ז בענין עור הקיבה שיבשו משמע הפך סברא זו. שכולם השוו דין נפסל מאכילה בבשר בחלב לשאר איסורים ואדרבא כתבו שבשר בחלב קיל משאר איסורים שהרי עדיין היתר הוא.

והרי שם מיירי בעור שיכשו עד שנפסל מאכילה וחזר ושראו בחלב והוא נותן מעט טעם בחלב ומעמירו לגבינה אלא שאין כאן אסור היות וגוף העור אינו שב להיות אוכל גם לאחר השריה עיין היטב בחזו"א או"ח קט"ז ס"ק (ב). ואי נימא שבשר בחלב לא בעינן כלל תורת אוכל אלא דרך בשול"א כ"כ יש לאסור בעור הקיבה שייכשו גם אם פקע מתורת אוכל כל שיש כאן נתינת טעם מושבח. וע"כ שהאחרונים לא נחתו לסברא זו.

ז. הגעלת כלי בלוע מבכ"ח בחומר פוגם ואגב רציתי להעיר בעניין זה, שמה שמובא באחרונים שאפשר להגעיל כלים בני יומן גם בדליכא ששים ע"י עירוב חומר פוגם במי ההגעלה. צריך לי עיון אי מהני הגעלה כזאת לכלים שבלעו בשר בחלב, שהרי בשר בחלב אסורים גם בערב בו לענה ורוש כמ"ש הרמב"ם בפ"ד ממאכלות אסורות, ואף שכתב הפרי מגדים בפתיחה להל' בשר בחלב ד"ה "ודע" שבשר בחלב שנפלו לתבשיל אחר ונותנין בו טעם לפגם לא אסרוהו משום דלא נתחדש דין טעם כעקר בטעם פגום עיי"ש היטב. עדיין צריך לי עיון שהרי אם ערב חומר

פוגם במי ההגעלה אין האסור עצמו נותן טעם לפגם אלא דבר אחר פוגם את התערובת וככה"ג ליכא דין נטל"פ כדמוכח במסכת ע"ז דף ס"ז ע"א "אמר ריש לקיש נותן טעם לפגם שאמרו אין אומרים קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח וכו' אלא השתא מיהא פגמה ופירש"י שם בדף ס"ז ע"ב ד"ה ואם ריבה טעם לפגם וז"ל "משמע אע"פ שנפגם מחמת דבר אחר אם הועיל אסור זה לרבות את הפגם מותר" עכ"ל, משמע דוקא בכהאי גוונא, אבל אם ברור לנו שכל הפגם בא מחמת דבר אחר תו ליכא דין נטל"פ עיין בדרכי תשובה סימן ק"ג ס"ק (נ"ג) מה שכתב בשם אחרונים בזה.⁴

לפי זה מה שייצעו האחרונים לתת חומר פוגם במים היינו בכמות כזו שתפגום לגמרי את התערובת מאכילת אדם ולא סגי בפגימה מועטת כמו בכל נטל"פ, ואז גם האסור הבלוע בתערובת נפגם מאכילת אדם ופקע אסורו, אך זה ניחא בשאר איסורים מה שאין כן בבשר בחלב שגם בערב בהם חומר פוגם עדיין נשאר באסורם, א"כ עצה זו לא מהני כלל בבשר בחלב וצ"ב.

הערות

נסתר לכאורה מדברי תוס' מנחות דף סט' ע"א צ"ה "דבלע" שמחלקים בין טומאה לבין אסור אכילה לענין עכול, אך עיין חזו"א או"ח קט"ז ס"ק ב' ד"ה "מנחות ס"ט" בהסבר דברי התו"ס. שוב הראוני תוס' בחולין דף קכ"א ע"א ד"ה "והוא" שכתבו "אבל

1. (ולפ"ז יש לדון בהיתר חמץ שנזרק לפחי אשפה קודם זמן אסורו שכבר בטל מתורת אוכל דומיא דבית הכסא ואין עוברים עליו בכל יראה. ועיין באחרוני זמננו).
2. משמע מהחזו"א שכופת שאיר שיחדה לישיבה פקע ממנה אסור אכילה כל עוד לא חזר ואכלה בפועל, וזה

משום דבטליה לא שריה באכילה". ואין לומר
שדבריהם נעלמו מן החזו"א שהרי הוא דן בדבריהם
ביו"ד סימן י"ב ס"ק(ג). אלא צריך לבאר דברי התוס'
בחולין שאין להתיר אכילה בפועל ולפוטרו ממלקות
משום דבטליה, עיין היטיב שם בסוגיא.
ומה שהקשה החזו"א ביו"ד גבי מי רגלים של חמור .3

אמאי אסורים הרי בטלו מתורת אוכל ולכאורה לק"מ
שהרי מיירי באדם השותה אותם ושוכח חזרו לתורת
אוכל ו"ל דהתם מיירי בשותה לרפואה כמ"ש שם בגמ'
דשתי אינשי לירקונא ולא שייך בזה שאחשביה כאוכל.
ואולי יש לחלק בין מלח שראוי בעצמותו לאכילה,
לבין חומר פגום ממש כגון סבון. 4

